

# Treårskrigen 1848-1850

AF HELGA SØRENSEN

*...da skal det aldrig angre mig, at jeg har stridt for fædrelandet...*

**Sådan skrev én af de unge mænd her fra Aarslev, der kæmpede med i Treårskrigen.**

Grundlaget for denne artikel er en samling breve til og fra de to brødre, **Niels og Jesper Pedersen** fra **Tapagergaard** her i Aarslev. De var sønner af Peder Jespersen og Ane Nielsdatter. Foruden de to sønner havde de også døtrene Hedevig og Maren.

Det at få brev fra dem derhjemme betød uendeligt meget for disse unge, da der tit var meget lang tid imellem, at de fik lov at komme hjem. Og for dem derhjemme betød det mindst lige så meget, at høre lidt om hvordan det gik dem derude.

**De første breve er fra 1845-46.** De er til »Gode forældre og søskende«, og er skrevet af Niels Pedersen, der da var på militærskole i Citadellet Friderikshavn, København.

*»--- Jeg vil lade jer vide, at jeg ikke kommer hjem før til næste efterår, da jeg er skrevet i fast nummer, og skal blive i tjenesten et år mere, hvad jeg ikke fortryder. De der valgte ikke at blive, går nu med usikkerheden, om de senere bliver indkaldt igen«.*



*Tapagergaard, Aarslev*

De menige boede privat ude i byen, og da de ikke fik mange skilling at leve for, var det dem kært, når de fik forsyninger hjemmefra – »Jeg vil bede Jer sende mig noget sul inden vinteren. Også en ost, da de nye oste er for udroe, de kan ikke holde ud sammen med smørret. ...men i denne tid lever jeg højt, især om søndagen. Jeg spiser rødgrød, kylling eller brun steg, så er der også noget til de andre dage i ugen«.

Det er ikke al hans tid der går med at eksercere, for han skriver at han, især om søndagen, har en god fortjeneste ved at spille violin, »--- der er én der spiller fløjte også. Hvis vi ikke også havde udgifter, så det godt ud. Vi må betale 6 rdl. hver om måneden til værten«.

Dette er skrevet i august. I november skriver han og takker for sul, strømper og garn. Han beder hilse dem, der er udskrevet til at komme derover til foråret. »De måtte jo ønske at de var herovre, da de vist mangler nogle af de fordele som vi andre nyder – men hvad har de, de har deres kære piger at holdes sig til, som vi andre mangler, endskønt der er nok herovre.« Savnet af familien kan ikke skjules. Hjem til jul kommer han nok heller ikke, for han slutter med at ønske alle en glædelig jul og et velsignet nytår. Som gave til familie og venner sender han 3 spil kort.

Først i det nye år har det været meget ondt for ham at være så langt hjemmefra. 12. februar 1846 skriver han således: »Kære fader og søskende.

*Det gør mig meget ondt at jeg skal være så langt fraværende, at jeg ikke kan være tilstede og deltage med eder i denne sørgelige skæbne, men vi må jo ikke tænke, at Vor Herre har ladet os friste for at straffe os, men tværtimod, at han har gjort det i et godt øjemed for os alle. Og vi bør derfor være tålmodige og tilfredse med vor skæbne. Vi må jo takke Gud, at hun har levet med os så længe, og ikke faldt bort i vor spæde alder, som det så ofte sker. Nu vil jeg bede Gud om, at I, kære fader, måtte leve med os endnu i nogle år, og at vi alle må leve med helsen og sundhed, og at vi engang endnu må nyde den glæde, at tale med hverandre --- Kære fader og søskende, vær nu endelig for alting tilfredse, at ikke sorgen skal forkorte jeres liv. Jeg har været hos hele familien, og de trøste mig alle.»*

Dette skriver han efter sin mors død. - Ane Nielsdatter døde den 1. februar 1846, kun 53 år gammel. Niels Pedersen var da selv 25 år gammel.

De næste breve er fra 1848, da krigen, der siden blev kaldt Treårskrigen, er i fuld gang. Jeg har søgt nogle fakta frem om tiden inden krigen og om selve krigen og dens afslutning.

### **Danmark inden Treårskrigen**

Europa var i slutningen af 1700-tallet og langt op i 1800-tallet et samfund fuldt af omvæltninger, med bondeoprør, krige og revolutioner. I det hele taget blev der kæmpet for at finde en ny magtbalance i verden. Med den voksende industrialisering fremstod der også en ny arbejderstand, der ville have del i fremgangen. Det skulle ikke længere kun være Kejser, Konge og Fyrste, der skulle sidde på magten.

I det tyske rige kæmpede man desuden om at få antallet af småstater bragt ned. Man fik det også ned fra omkring 300 til 39.

Det danske rige var noget større dengang end i dag. Landet bestod af kongeriget Danmark – Norge og hertugdømmerne Slesvig – Holsten, kaldet Helstaten. Men i 1814, efter Englandskrigene, da vi havde holdt med den tabende part, Napoleon i Frankrig, måtte vi afstå Norge til Sverige. Flere af urolighederne midt i 1800-tallet opstod som følge af flere dårlige høstår på grund af ugunstige vejrforhold, der igen betød stigende arbejdsløshed og fattigdom. Den stigende industrialisering betød også, at samfundene var blevet mere sårbare, end da de mest bestod af bønder og småhåndværkere og derfor var mere selvforsynende end nu. For når man lider nød og ikke kan skaffe brød til sin familie, begynder man at se sig om efter hvem, der mon er skyld i al ens elendighed. Samtidig er der jo altid nogen, der forstår at svømme ovenpå, selv i krisetider; og netop i krisetider ser man let dette som uretfærdigt, og er derfor nem at lokke med i en oprørsbevægelse. De enkelte landes regeringer brugte forskel-

lige metoder til at bekæmpe urolighederne, nogle brugte magtanvendelse, og andre forsøgte at forbedre befolkningens livsvilkår, bl.a. ved en forbedret skolegang og ved indførelse af pressefrihed.

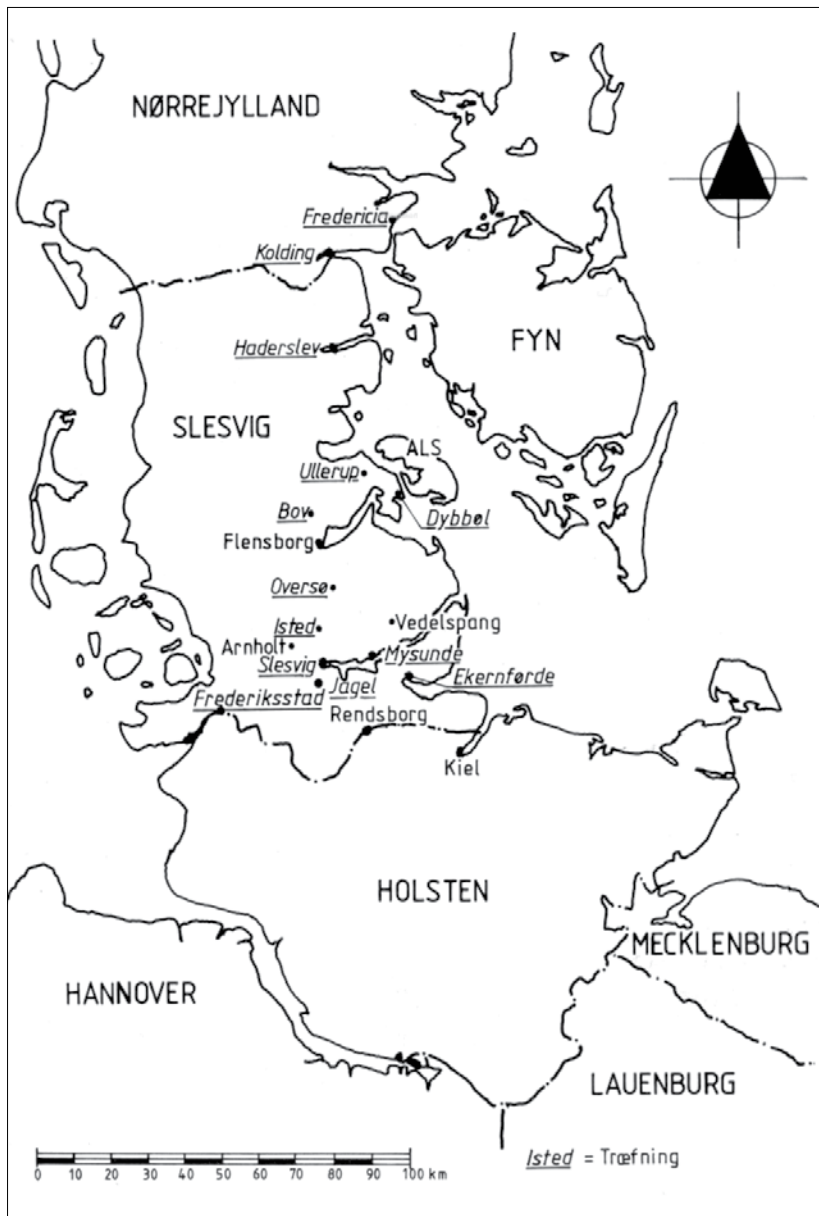
Ønsker og krav om forandringer udgik meget tit fra de studerende på universiteterne, da de jo havde bedre muligheder for at følge med i samfundsforholdene end arbejder og bonde, der jo på den tid kun havde fået en meget begrænset uddannelse og som heller ikke havde den samme adgang til nyhederne fra den omgivende verden.

I disse urolige år døde den danske kong Christian d. 8. den 20. januar 1848, og han blev efterfulgt af sin søn, Frederik d. 7. Begge var indstillede på, at befolkningen skulle have mere medbestemmelse ved ledelsen af landet gennem et mere demokratisk i stedet for enevældigt styre. Men man kunne nok ikke altid blive enige om, hvor hurtigt udviklingen skulle gå. En god begyndelse til demokrati her i landet var, da vi i 1849 fik vor grundlov. Også at regeringen havde oprettet de fire rådgivende Stænderforsamlinger, en i Holsten, en i Slesvig og to i Kongeriget. I Slesvig Holsten var rets- og forvaltningssprog tysk, men efterhånden som befolkningen blev mere bevidste om deres tilhørsforhold til enten Danmark eller Tyskland, følte den dansksindede del dette som en uretfærdighed. Til at begynde med fik Slesvigerne ikke megen opbakning fra kongen og regeringen i deres kamp for at få dansk sprog indført i skole, kirke og ved domstole.

Kong Christian d. 8. ville helst bevare Helstaten udelt, altså bevare sit herredømme over både Danmark og hertugdømmerne Slesvig – Holsten. Den slesvig – holstenske bevægelse krævede et Slesvig – Holsten til Kongeåen, mens den danske bevægelse krævede et Danmark til Ejderen. Slesvigerne selv arbejdede stærkt for tilknytningen til Danmark. Man dannede Den Slesvigske Forening i 1843, og året efter oprettedes den første danske folkehøjskole i Rødding. Det første danske blad i Sønderjylland, Dannevirke, blev grundlagt i 1838.

I 1848 blev situationen alvorlig, da debuterede fra begge hertugdømmernes stænderforsamlinger ved et møde i Rendsborg d. 18. marts krævede en fællesforfatning for Slesvig-Holsten. Ligeledes ville man have Slesvig-Holsten indlemmet i »Det Tyske Forbund«. Man sendte en deputation til kong Frederik d. 7., men deputationen fik det svar, at Holsten godt måtte få en fri forfatning, men at man hverken havde ret, magt eller vilje til at indlemme Slesvig i Det Tyske Forbund, men at man tværtimod ville styrke Slesvigs forbindelse til Danmark.

Efterhånden var situationen så tilspidset, at en krig var uundgåelig.



### Krigens gang i korte træk

Natten mellem den 23. og 24. marts 1848 havde slesvig-holstenerne, inspireret af Februarrevolutionen i Paris, oprettet en provisorisk regering i Kiel under ledelse af bl.a. Prinsen af Nør og Grev Rewentlov. De drog fra Kiel til Rendsborg, hvor de overrumplede garnisonen på fæstningen Rendsborg. Dette optog kong Frederik d. 7 som en oprørs handling, og da startede borgerkrigen i Sønderjylland. Kongen havde i marts måned fyret de gamle ministre og udnævnt en ny regering, hvor A.F. Tscherning blev krigsminister.

Interne stridigheder mellem den politiske og den militære ledelse, om hvem der havde den øverste myndighed og hvem der skulle træffe de endelige afgørelser, gjorde ikke forholdene lettere for de implicerede.

Den danske hær bestod før i tiden af udenlandske lejesoldater, senere af udskrevne bønderkarle. Indtil stavnsbåndets ophævelse var det landets godsejere, der bestemte, hvem der skulle stille til tjeneste. Almindelig værnepligt blev der nylig under krigen i 1848, vedtaget endelig ved lov af 2. februar 1849. Der var 4 års tjenestetid og 4 år som reserve. I løbet af krigen organiseredes et antal forstærknings- og reservebatailloner og reservejægerkorps. Foruden »den stående hær« var der forstærkningen, der bestod af folk med 8 års tjeneste, plus en reserveklasse, hvor den værnepligtige stod til han var fyldt 45 år. Ved krigen begyndelse i 1848 talte hæren ca. 11.000 mand. I 1849 var den på ca. 41.000 mand. Den slesvig-holstenske hær var på 19.000 mand, men de havde så til gengæld den tyske forbundshær på godt 46.000 mand stående få dagsmarcher syd for Ejderen. Den danske hær manglede i høj grad våben og udrustning ved krigen start, især da meget af beholdningen befandt sig i fæstningen i Rendsborg.

### 1848

**Den 9. april 1848** stod slaget ved Bov, hvor slesvig-holstenerne tabte stort, da de endnu ikke havde fået forstærkninger frem. Den danske hær besatte nu Slesvig by og omegn.

**Den 23. april** blev den nu forstærkede jyske hærafdeling slået ved Kolding af slesvig-holstenerne. Man delte sig nu i to, én afdeling til forsvar af Fyn med Fredericia, én til direkte forsvar af Jylland. Slesvig-holstenerne havde nu fået hjælp af både Preussen og den tyske forbundshær. De var under kommando af general Wrangel, og selv om danskerne kæmpede tappert, måtte de give op for overmagten. Man trak nu hovedstyrken tilbage til Als.

Kong Frederik d. 7. besøgte i april uventet de danske tropper. Han ankom til Graasten med skibet »Ægir«. Man får der en bogtrykker til at trykke

et opråb fra kongen til slesvigerne, hvori han forklarer, hvordan fæstningen i Rendsborg blev overrumplet af slesvig-holstenerne under ledelse af Prinsen af Nør. Under kongens besøg i Flensborg fortalte en gammel sergent kongen om dette, om hvordan de var blevet narret i Rendsborg. I Flensborg blev kongen stærkt hyldet af den dansksindede befolkning.

Kongen besøgte også Augustenborg, hvorfra hertugen og hans familie var flygtet over hals og hoved.

Den 13. april besøgte kongen Slesvig.

*- begge brødre overværede kongens besøg, da de i deres breve beretter om revy for kongen på Leerbek Mark -*

Efter at have slået danskerne tilbage gik general Wrangel med sin hær over grænsen og op i Jylland, selv om Prinsen af Nør havde modsat sig det, da det jo helt ville forandre den politiske situation. Han ville kun sikre Slesvig-Holsten mod dansk overgreb, og ikke føre krigen ind i Danmark. Men Wrangel ville udskrive en krigsskat i Danmark på 4 mill. rigsdaler som kompensation for de tab, som den tyske handel havde lidt ved den danske flådes blokade af tyske havne. Han måtte dog retirere tilbage over grænsen efter ordre fra forbundsregeringen, der havde fået en protest fra Rusland.

Der blev under hele krigen ført forhandlinger mellem stormagterne England og Rusland og også Sverige-Norge for at få løst konflikten, da ingen af parterne var interesseret i en forskydning af magtbalancen i Europa gennem en udvidelse af krigen.

**Sidst i maj** var den danske hær igen parat til kamp. Man sendte en hær på 14.000 mand fra Als til Sundeved. Kampene foregik omkring Nybøl, Dybbøl, Stenderup og Ragebøl den **28. maj og 5. juni**, hvor først de tyske havde overtaget, men ved Dybbøl den 5. juni var det de danske, der kastede de tyske tropper tilbage.

Nu førte de diplomatiske forhandlinger til, at man blev enige om en **våbenstilstand** på 7 måneder fra d. 26. august.

## 1849

På begge sider benyttede man våbenstilstanden til at forstærke sine hære. Så da Danmark i marts måned opsagde våbenstilstanden, havde man fået den danske hær op på 41.000 mand. Og den tyske hær, der bestod af slesvig-holstenerne, preussere og forbundstropper, var på 19.000 mand. Denne hær havde i 1848 i stedet for Prinsen af Nør fået en preussisk general som øverstbefalende. Den provisoriske regering i Slesvig-Holsten var afløst af et Statholderskab med hovedsæde i Gottorp.

Bag den slesvig-holstenske hær stod nu desuden den tyske forbundshær på godt 46.000 mand. Den var sammensat af styrker fra 23 af forbundets medlemsstater, bl.a. Preussen.

Fra dansk side var der ikke enighed mellem hærledelse og ministerium om de nye felttog. Men man enedes til sidst om at rykke frem gennem det østlige Slesvig. Man var også klar til angreb på fjenden ved Bov, da krigsministeren gav ordre om tilbagerykning mod Als og Kolding. Dette skyldtes, at et angreb fra søsiden, ved Ekernførde, med et par krigsskibe var slået fejl. Danmark havde ellers under hele krigen god nytte af, at den danske flåde var betydeligt bedre end den tyske, da man ved hjælp af denne meget lettere kunne flytte rundt på hærenhederne.

Efter slaget ved Kolding var preusserne rykket op i Jylland, så i maj-juni stod der tyske styrker helt op til Helgenæs. Men det var nok ingen fordel for tyskerne, at dens hær var spredt over så stort et område.

Den **13. april** kæmpedes der ved **Dybbøl**.

Efter kampene ved **Kolding** den **20.-23. april** trak danskerne sig tilbage til Fredericia. **Den 6. juli kæmpedes der i slaget ved Fredericia** med stor tapperhed fra begge sider. Her var det danskerne, der fik overtaget. Men det var med mange faldne og mange sårede på begge sider.

### Fredsforhandlinger

De stadige diplomatiske forhandlinger mellem stormagterne førte den **17. juli frem til en foreløbig freds aftale**. Men dermed var freden ikke sikret, for kravene fra både dansk og tysk side var meget vidtgående, og slesvig-holstenerne havde ikke i sinde at bøje sig. Preusserne havde trukket sig ud af Jylland og besatte nu, efter freds aftalen, Sydslesvig. Svenske tropper besatte Nordslesvig. - Der var under Treårskrigen en vis skuffelse i Danmark over, at man ikke fik mere hjælp udefra. Man havde vel især håbet på Sverige-Norge -.

Våbenstilstanden og forhandlingerne varede over et år, men endelig den **2. juli 1850**, gik Preussen, efter pres fra Rusland, med til en såkaldt simpel fred. Uden løsning af de problemer kampene havde stået om.

På en konference i London blev Storbritannien, Frankrig, Rusland og Sverige-Norge enige om, at »opretholdelse af det danske monarkis integritet er i den europæiske ligevægts interesse.« Dette blev fastslået i den såkaldte Londonprotokol, som **Danmark underskrev den 2. august**.

Men slesvig-holstenerne ville stadig ikke give sig, så nu gjorde begge parter sig igen klar til kamp. Men denne gang måtte slesvig-holstenerne kæmpe uden forbundshæren, da Det tyske Forbund ikke ville være med mere.



**Den 15. juli 1850 udløb våbenstilstanden, Krigen fortsættes.**

**I dagene 14.-18. juli rykkede den slesvig-holstenske hær atter ind i Slesvig.** Den 18. juli var den danske hær på 40.000 mand rykket ind i området omkring Flensborg. I disse dage krævede naturen også sine ofre af både syge og døde i begge hære, da der var hedebløge. Da de to hære endelig mødtes til kampene **ved Isted den 24.-25. juli**, var vejret skiftet fra hedebløge til styrtregn. Den slesvig-holstenske hær afbrød kampene og trak sig tilbage til Rendsborg. Men de havde endnu ikke opgivet at kæmpe for deres sag, så den **12. september angreb de ved Mysunde** og i dagene 29. september til 4. oktober rettedes angrebet mod **Frederiksstad**. Men begge steder blev de kastet tilbage af danskerne.

**Den sidste dag i året 1850 stod det sidste slag i Treårskrigen – ved Mysunde.**

### Brevene

*Niels Pedersen kalder sig i 1848 for Underjæger Aarslev, no. 158 i 1. jægerkorps 1. kompagni. I 1849 no. 175 i 3. reservejægerkorps 1. kompagni. Han var bl.a. indkvarteret på Holms Mølle (som jeg ikke har kunnet finde hvor var) og på Kalsbøl, en gård ca. 2 mil sydøst for Horsens, hos en Krigsraad Munch. Der er desuden breve afsendt fra Middelfart, Faaborg, Sønderborg, Sundeved og Kettingskov ved Augustenborg. I april 1849 er han rejst fra Aarhus til Als. Det sidste brev, der er fra august 1850, er afsendt fra Aarslev til broderen Jesper, så da må han jo være hjemsendt.*

*Jesper Pedersen kalder sig i 1848 for Jesper Aarslev, no. 103 ved 4. reservebataillon 1. kompagni, ved Kaptajn v. Grade, Svendborg. Senere på året skriver han sig som underkorporal og no. 21. Han skriver også fra Kalsbøl, endvidere fra Kolding, Flensborg, Slesvig og Frederiksstad. I juli 1849 er han blevet såret og skriver da fra lazarettet Fjellebro ved Odense. Uvisheden om, hvordan ens kære mon har det i disse ufredsår præger brevene, fra både de derude og de derhjemme.*

**I maj 1848 skriver faderen til Niels:** »Vi havde den lykke i går at modtage brev fra din bror tillige med dit, og det er en stor glæde for os. Gud være lovet, at du er ved god helsen og har dit helbred endnu efter de hårde ture som du vist har gennemgået. Og vi vil nu også håbe at Vor Herre vil holde sin beskærmende hånd over dig på kampens dag, om den skulle træffe dig --- Din bror skriver, at han rejste fra Aalborg den 9. og kom til Nyborg den 12. Han er frisk og rask. De er indkvarterede ved bønderne og har frit spise og drikke, og fynboerne er meget gode ved dem. Han har hverken gevær eller mundering, han måtte hellere være blevet hjemme!«

*Søsteren Hedevig skriver i juni til Niels* »--- du mener, at Jesper har været med at jage fjenden bort, men efter det brev vi fik, har han ikke. Men Frantz (Jensen) er såret, som gjorde os meget ondt at høre. --- De har taget ud af folkene bestandig siden du rejste, så det »sykker« godt i dem, især her i Aarslev. Selv frispiller (en med frinummer?) er også rejst til København – så kan de vel også snart komme med og gøre nytte! --- Hvad os angår med vore forretninger, da går det meget godt, vi har tørven skåret og Mouritz (en morbror) er i dag begyndt at pløje, og alting ser meget godt ud i marken. Rugen er vistnok højere end jeg er. Kornet stiger også lidt. Svinene er i meget høj pris. Vi har også godt mælk, vi gør ost og kerner smør hver dag, så der er slet ikke noget der trykker. Når vi blot havde fred og eder hjemme igen med helsen. Nu er det godt at familien vil hjælpe os. Vi har haft Ole indtil Mouritz kom, så det er en god hjælp for fader. Det er også strengt for ham at se begge sine sønner i krigen i sin alderdom (58 år). Men vi må takke den gode Gud, at han er så frisk og rask og nogenlunde tålmodig. Der er desværre mange, som må friste samme skæbne. Men jeg beder at Vor Herre vil holde sin beskærmende hånd over eder og give eder styrke til at overvinde vore fjender«.

*Det var ikke altid man kunne stole på, at de breve man sendte kom frem. Jesper skriver i august 1848 bl.a.* »Det gør mig ondt at i ikke har bekommet mine breve. Håber at i fik det jeg skrev fra Sindberglund. Jeg skrev tillige fra Randerup, hvor vi var indkvarteret hos en provst. Det var det dårligste kvarter vi endnu har haft. Vi er nu indkvarteret hos sognefogeden i Nyborg, tæt ved Sindberglund, og der har vi det godt. Vi er 50 mand der, og vi får både mælk og øl frit. Jeg var i går ude at høste for ham. Men det er meget dårligt vejr i denne tid. Jeg var i besøg hos min bror i søndags. En time efter jeg var der, rejste de til Vejle eller måske længere sydpå. Vi ligger endnu her ganske rolige og hører ikke til noget, men driver de kostbare dage hen uden at udrette noget til nogen nytte. Der bliver mange permiteret af en 8 dages tid, af dem som ikke har langt hjem. Jeg har hørt at Peder Pedersen, Moeskær, har fået hjemlov, da hans far er svag.«

*I september får de igen brev fra ham:* »--- jeg ser tillige, at det går rask med høsten hos jer, endskønt det er dårligt vejr i denne tid. I måtte være tilfreds, om i kunne få en 20 soldater i indkvartering, da de altid kunne hjælpe godt til med høsten. Vi har nu skiftet kvarter to gange siden sidste brev. Vi er kommet til Sæbberup, 1½ mil fra Horsens og ikke langt fra Hedensted, hvor de Randers Dragoner er indkvarterede. På vejen dertil talte jeg med Frants Bek og jeg så tillige Jens Pind, men da det var på

marchen, kunne jeg ikke opholde mig længe --- jeg har været på feltvagt sammen med Jens Pind. Niels er nu i sit gamle kvarter i Holms Mølle. Han er rask og har det godt. Hvad angår det med krigen, da er der gode rygter i disse dage, men der er jo ingen vished.--- Kan I få bud med her- ned, må I gerne sende mig en ost, smør skal I ikke sende, da jeg kun kan have et pund ad gangen. At sende noget med posten er alt for dyrt.«

*Fra samme tid er der brev fra Niels. Han længes efter brev hjemmefra, men undskylder dem med, at de har travlt med høsten. » --- Jeg gjorde mig en lille lysttur i torsdags f.m. til en by som hedder Sole, for at besøge min bror, som jeg også traf --- Vi har i de sidste breve givet udtryk for, at vi levede i håbet om, på grund af våbenstilstanden, snart at blive hjemsendt men vi lever stadig i uvished om det. Jeg er i samme kvarter som sidst (Holms Mølle) I 12 dage har vi været længere syd på. Men er godt tilfreds med at være tilbage i møllen. Når bare vi kan få ende på tiden. Det ustadige vejr har jo forsinket høsten, men hvor jeg er, er vi færdige.«*

*Uvisheden råder stadig i det brev, som Niels i **oktober** sender hjem, og også længselen efter det derhjemme: » --- mine ønsker i sidste brev om snarlig hjemsendelse, er stadig ikke opfyldt. Jeg tror ikke på det, før jeg ser mit permissionspas. Så i må ikke vente os før i ser os. Nu må i ikke være alt for urolige for os. Jeg kan nok tænke, at det er ubehageligt for jer at vide begge jeres sønner med i krigen. Men vi må jo trøste os med, at vi kæmper for en retfærdig sag, som vi også måtte være med i, selv om vi ikke havde været værnepligtige. Jeg tror godt nok ikke, at min bror og jeg har udrettet synderligt- så har vi dog fyldt tallet op! Godt, at i har Mouritz til hjælp. Håber at han kan blive til vi kommer hjem. --- jeg har skiftet kvarter siden i hørte fra mig sidst. Onsdag d. 20. september rejste vi fra Holms Mølle til en gård som kaldes Kallsbøl, omtrent 2 mil sydøst for Horsens, hvor vi er indkvarteret hos en Krigsraad Munch. Vi har en ret god seng, og kost og levemåde er også ret godt. Men ikke så godt at tænke på de mange høstgilder og bryllupper vi går glip af! Vi bor 20 mand hos krigsråden. Vi har hidtil boet frit, men skal nok til at betale, og det er der ikke noget at sige til, det er jo dyrt med 20 mand på kost. Vi skal betale 12 skilling for middagsspise. Jeg ved ikke om det bliver dyrere. – Frans fortalte, at Jens Daniel havde været hjemme en 10, 12 dage, det ville jo være herligt! Jeg har ikke set min bror siden den dag, der var revy for Hans Majestæt Kongen på Leerbæk mark. Jeg regner med, at han nu er mellem Horsens og Aarhus. --- der fortælles, at der er mange af de Aarslev piger der er frugtsommelige, men om det er sandt ved jeg ikke, og det kan*

jo også være mig det samme. Skønt jeg ikke er nysgerrig, vil jeg jo gerne vide, hvorledes det går til derhjemme. --- skulle min bror komme hjem en tur og i vil sende noget til mig, ønsker jeg mig et par lange strømper med tilbehør, en skjorte og et par fingervanter. Jeg lever godt nok i håbet om selv at komme hjem.«

*Også Jesper får i **oktober** brev fra sin bror.* »--- fader var ikke ret godt tilfreds med, at vi begge to skal blive i tjenesten i vinter. Han stoler ikke rigtigt på, at vi får lov at komme hjem en tur, da både Søren i Møllen og Niels Christensen havde været hjemme og se til familien. --- her går så mange rygter, så jeg stoler ikke på noget. Jeg har for nogle dage siden skrevet til dem derhjemme og trøstet dem det bedste jeg kunne, da jeg synes de ikke kunne have ret stor nød, når de er friske og raske. Jeg kunne ikke nægte, det er ret ubehageligt for fader, men det kan jo ikke blive anderledes, og vi bør derfor være tilfredse med vor skæbne. – hvis du får mulighed for en hjemrejse, synes jeg du skal tage imod, da jeg ikke kan få tilladelse dertil for det første.«

*Efter slaget ved Kolding den **23. april 1849**, som slesvig-holstenerne vandt, deltes den danske hær i to. Én til forsvar af Jylland, én til forsvar af Fyn med Fredericia. I **maj** er Niels i Middelfart og skriver bl.a.* »Man kan udholde meget i denne tid, som man i fredstid ville trykke sig ved. Især med natlogi er det meget dårligt her. Vi er mange gange ikke af klæderne i 14 dage og nætter, men må ligge i en lade eller et udhus i noget halm, så det er umuligt at holde sig ren. Hvis det var vinter frøs vi formodentlig ihjel. Men vi er alligevel ved godt mod, og håber at Vor Herre holder sin hånd over os, og at vi snart overvinder vore fjender. Men det varer vist desværre længe, inden vi ser en ende på det.«

*Inden kampene ved Kolding skriver Jesper den **1. april** hjem fra Fredericia:* »--- vi kom her til Fredericia for 14 dage siden. Her har vi det jo ikke så godt som på møllen, da de fleste må nøjes med dækkener til lagen og noget halm til natlogi. Jeg har været så heldig, at jeg har haft en god seng hele tiden, og tillige har jeg stor tjeneste af de sulevarer, som jeg havde med fra hjemmet. Her har været en stor del militær i denne tid. De fleste er nu rejst herfra og over til Fyn. Og der siges, at vi skal rejse herfra i morgen og ad Kolding til ---«.

*Den **16. april** skriver Niels hjem fra Faaborg, og den ? (efter d. 20-23). fra Sønderborg. I begge breve fortælles meget om krigens gang, samt lidt*

*om et hospitalsophold:* »--- jeg fik brev fra Jesper dat. Kolding 10de april, hvor han fortalte om sit møde med tyskerne. Blot gjorde det mig ondt at høre, at Søren Voldum var blevet skudt. (Underkorporal Søren Mogensen Voldum, falden den 3. april ved Haderslev, begravet den 8. april i Kolding). Årsagen til, at jeg ikke straks har besvaret jeres skrivelse er, at jeg har ventet på underretning om, hvordan det er gået mine kammerater, da de havde udstået hårde kampe mod fjenden langfredag, hvilket jeg så i aviserne --- og 3. reserve jægerkorps har vist særdeles tapperhed. Vort korps har sikkert villet udslette det skammelige rygte, at de i fjor ved Hoptrup havde vendt fjenden ryggen. De har formodentlig villet vise, at de var mandskab af forrige års første jægerkorps, som ikke var vant til at løbe tilbage, men rolig blive på deres post, om end fjenden var nok så stærk.

Jeg har det mere roligt i denne tid end mine kammerater, der må døje og udholde meget. Jeg ville hellere have stået sammen med dem nu. Vi havde ventet ved våbenstilstandens ende, at krigen nu var slut. Men vi er blevet skuffet. Krigen er brudt ud igen. Vor marine har fået dybe sår ved den sørgelige begivenhed ved Ekernførde havn, hvor vort største lineskib Christian d. 8. og fregatten Gefion, formodentlig havde til hensigt at ødelægge de tyske landbatterier og derefter sætte sig i besiddelse af byen. Men ved en uhyre mængde preussisk artilleri tog det en forkert vending. Det første, med 84 kanoner, blev efter hård kamp med fjenden fra om morgenen tidlig, skudt i brand med gloende kugler og sprængt i luften. Det andet, på 48 kanoner, måtte stryge flaget for at overgive sig. Endeel af mandskabet måtte lade livet og resten befinder sig nu i fangenskab.

Her hørtes i fredags d. 13. en stærk kanonade. Efter de soldaters udsagn, der var med, skulle det have hidrørt fra de tyske, der ville have været ovre på Als, hvilket ikke lykkedes dem, for da de nærmede sig Sønderborg i sluttede kolonner, blev de mødt af vore kanonbådes faste batterier og artilleriet, der havde hilst dem således, at de lå i store masser ovenpå hinanden og var skudt.

Efter sigende skal Hans Majestæt have befalet, at vi ikke skal begynde angreb, før vi får hjælp. Jeg har det godt, ligger ikke på hospitalet, men er indkvarteret her i byen. Jeg længes efter at høre fra mine kammerater der er med på Als – 8. bataillon har ikke været i fægtning med fjenden endnu. De kom for et par dage siden tilbage fra Als ---«.

»Jeg har nogle dage ventet brev fra jer. Men da jeg har forladt Faaborg og igen er ved min afdeling, da er der måske brev på vej? Jeg er Gud ske lov, frisk og rask igen, og har indtaget min plads i kompagniet igen. Vi ligger ved Sønderborg slot og gør feltvagt ved Sundeved, tillige er vi på batteriarbejde. Hvad krigen angår er her for tiden stille. Tyskerne er helt rolige

og vi ligeså. Men der tales om, at der har været en stor batalje i Jylland, og en stor del huse er brændt i Kolding (den 20.-23. april) hvor vore tropper skal have lidt store tab, hvor meget ved jeg ikke. Det ser mørkt ud for os for tiden. Men når det ser allermest mørkt ud, må vi trøste os med, at Den Almægtige vil styre alle ting til vort bedste. Hvad mine kammerater fra byen angår, da tror jeg nok de er i bedste velgående, men jeg håber snart vi kan vende ubeskadigede hjem til vore familier. Skulle det ikke lykkes for os, da er der ikke andet for os eller vore pårørende at gøre, end alligevel at være tilfredse med hver sin skæbne --- nu intet mere denne gang, end jeg vil ønske at disse linjer må træffe jer i god befindende, og vær kun ganske tilfreds og rolig, så overvinder vi nok denne sørgelige tid ---«

*Den 28. april er der brev fra Niels til Jesper. I brevet ses atter den uvished man går i, om hvad der egentlig foregår. Dette ses også i brevet til dem derhjemme fra Niels, skrevet i Sønderborg 21. juni:»*Da jeg nu har forladt hospitalet og er igen kommet til min afdeling, vil jeg skrive dig et par ord til, og lade dig vide hvorledes jeg lever, og tillige hvorledes det står til hos os. Hos os har tyskerne været ganske rolige i den sidste tid, men måske det ikke varer længe. Efter sigende har der været en batalje i Jylland, nemlig ved Kolding, hvor der skulle være taget en del af vore husarer til fange. Mange af 1ste jægerkorps er skudt og sårede. Og da mener jeg, at det har rækket til jeres bataljon også. Kære broder, nu håber jeg, at du skriver til mig, og lader mig vide hvorledes det står til derovre. Der fortælles tillige, at der skulle være brændt mange bygninger i Kolding, som jeg antager må være ganske rigtigt, da jeg selv erfarede en stor ildebrand mandagen den 23de om aftenen, da jeg rejste fra Aarhus og over til Als. Denne ulykke skulle hidrøre fra en fægtning, hvorved husene skulle være skudt i brand. Borgerne i Aarhus mente den aften, at branden var syd for Kolding, men måske de dømte fejl. Jeg er endnu på usikre veje om tilstandene, og beder dig, hvis det er dig muligt, at give mig en sikker underretning derom --- Vi skal i eftermiddag kl. 4 på feltvagt ovre ved Sundevad, hvor vi ikke er mere end et kort stykke fra tyskerne, hvor man næsten kan stå og tale sammen ---«.

»Kære fader og søstre. --- jeg ser at min bror har været hjemme en tur – det kunne være meget behageligt, især nå man ankom – nok ikke når man skulle rejse igen! Jeg ser også af brevet, at i er plaget af hovrejser (pligtkørsel) Det er måske ikke så galt, når der ikke er for meget af den slags, men man vil nok tabe lysten, hvis der igen bliver for meget. --- hvad krigen angår her, så er det det samme som sidst jeg skrev. Vi går og ser på hinanden og udretter intet. En dag kommer, en anden går, uden der bliver noget for-

andret ved vor stilling, men vi må jo bære vore byrder med tålmodighed. Her går forskrækkeligt mange rygter, snart om våbenstilstand, snart om fred. Man kan snart ikke tro noget af det, for det meste man hører om krigen er usandhed. Vi venter også at russerne kommer, men det kommer jo an på, om de idet hele taget kommer – det er heller ikke nemt for os at dømme i disse sager. Jeg har ladet mig fortælle, at tyskerne er rykket sydpå, deres forposter skulle stå ved Vejle. Det ved vi ikke, om det er sandt --- her var forpostfægtningen den 6. men det har i nok hørt. Den skulle være foranlediget ved at tyskerne ville opkaste batterier mellem vore forposter og deres egne. Dette ville vores naturligtvis ikke tillade, hvorfor vores måtte bruge deres gevær, da tyskerne ikke på anden måde ville afholde sig fra deres forehavende. Herved opstod en forpostfægtning som varede hele dagen. Vi havde dog kun to døde og tyve sårede. Tyskerne brugte deres kanoner en lang tid. Skuddene derfra blev rettede dels på byen, dels på vores faste batterier. Men dog uden at udrette syndelig skade. Vore korps var slet ikke med den dag. – vejret har den sidste tid været ustadigt og koldt. Kornet står udmærket, men Als er jo også et lille paradis--- hils C. Vestergaard, nu tænker jeg snart han kan komme og hente os, enten i Aarhus eller længere væk. Hvis der ikke indtræffer forhindringer, er vi nok snart færdige til at tage hjem ---«.

*At familien i København også hører rygter om de slemme tyskere, og derved bekymrer sig om familien i Aarslev, ses af dette brev. Det er stilet til gode svoger (Peder Jespersen) og er underskrevet Jensen Raadvad, d. 26. juni 1849:* »Det har længe været i mine tanker at skrive dig til. Men det er blevet derved. Men da fjenden står lige for døren, så må jeg til at gøre alvor af det, for nu kan man snart være bange for, at i bliver besat af fjenden. Så bliver postgangen stængt, og så kan der ingen breve komme til eder. Det er en skrækkelig ubehagelighed, og jeg kan tænke i er meget utilfredse med denne skæbne. Det er også et hårdt stød, især for Jylland, hvor dette kjæltringkor kommer til at rasere, da det er mennesker uden al ære og respekt. Men i må nu finde jer i skæbnen. Jeg skal råde jer til, i det tilfælde i bliver besat, at i sender eders kostbarheder over til mig. I kunne jo pakke det i en kasse, og så få det med en skipper. Og så kunne i føre de bedste kreaturer nordpå, da jeg synes det er for meget at risikere alt for fjendens vold. Skulle der og være nogen af pigebornene, som skulle være ængstelige for fjenden, kan du lade dem tage over til mig, i det tilfælde, at i tror han skal komme til eder. Jeg har to værelser stående ledige, de kan bo på, og de skal blive godt behandlet. Det skulle være mig den største fornøjelse at modtage dem, eller én af dem. Dersom tyskerne

ikke spiser alt smørret ovre hos dig, gode svoger, da ønskede jeg gerne at modtage i år, ligesom sidste år. Jeg ville gerne have været hos jer og i Horsens, men det har man ikke kunnet komme længe. --- jeg ser i Nielses brev, at han er østen ved den gode mand Rye, og at han har været hjemme hos eder et par dage --- jeg sender eder et blad med en liden oversigt over anden national politik i vores danske sag, som jeg synes at være meget god. Men jeg skal ikke tale om vores regerings handlemåde, for den er ikke til at forstå, og kun Vor Herre ved, når vi bliver færdige med den affære vi er her indrodet i ---«.

*Stor bekymring udtrykkes i disse tre breve fra 17. og 23. juli 1849, angående Jespers tilstand. Den 17. fra Niels i Sønderborg, til Jesper på lazarettet i Fjellebro: »Kære broder. Jeg kan ikke sige hvilken glæde der opstod hos mig, da jeg modtog din skrivelse af 13de d.m. og så deraf at du var i nogenlunde tålelig tilstand, som jeg i dag ikke havde ventet at spørge, da der i går bragtes mig den efterretning i et brev til Laurs Terkelsen fra hans broder Mogens ved 8de bataljon, at rygtet gik iblandt dem, at du var skudt. Men Gud være lovet, at du ikke har taget større skade, da jeg håber, at du virkelig har det som du har tilskrevet mig.--- Din skrivelse tillige med brev fra dem derhjemme, modtog jeg den 7de. Samme dag skrev jeg til dig og bad dig underrette mig om, hvorledes det var gået til hos eder, da jeg nok kunne slutte, af den forandring i havde gjort, at i havde været med i den blodige affære ved Fredericia. Den dag er vist den mest hæderlige for os af hele krigen, men den har også kostet overmåde mange ofre. Hvor mange familier har ikke mistet deres forsørger. Hvor mange er der ikke – om de ikke er virkelig død – der er sat ud af deres virkekreds ved at miste enten arme eller ben. --- hvad krigen ellers i øvrigt angår, da står det ganske stille her hos os. Der er rigtig nok i de sidste dage talt meget om en våbenstilstand, som skulle være forhånden. Men jeg antager den kun for ganske upålidelig, indtil jeg ser mere sikkerhed derfor. I henseende med troppernes besætning i Slesvig siges det, at svenskerne skulle besætte Rendsborg og den sydlige del af Slesvig, og vi skulle besætte Nord-slesvig --- du hilses fra dem alle af Aarslev som er her på Als, tillige også fra Jens Hougaard og S. Hvalløse. Din hengivne broder Niels«.*

*Den 23. fra hjemmet: Kære søn. Da vi nu ser af dit sidste brev, at du er flyttet til Fjellebro, så må jeg nu atter til at skrive, da jeg er frygtsom for, at du ikke har bekommet det sidste brev. Det er en stor sorg at høre fra dig, men vi må jo være tilfredse og takke den gode Gud, at det ikke gik værre. Men vi frygter jo, at det er værre, end du skriver, og at du ikke*



skal få dit helbred igen. --- vi havde brev fra din broder, han mente du var med ved Fredericia. Vi havde brev fra din fætter Jens sidste lørdag. Det er også sørgeligt for ham, at han er såret i det venstre øje og ligger på Christianshavn i København. --- Der tales meget om våbenstilstand i disse dage, men det er vel ikke pålidelig endnu. Vi ligger nu midt i høsletten, og det er vanskeligt med vejret. Vi har slået det hele, undtage Søengen og tørveskifferne. Men regnen er godt for ageren. --- vi har nu en tid været fri for rejser. Vi mødtes i dag i Roskog (Rodskov?) og skulle køre fourage til 5te dragonregiment i Braanstrup (Brandstrup v. Skødstrup?). Vi kørte to vogne hver anden dag. Når tyskerne ville rejse fra Aarhus, så håber vi at blive fri, men vi ved ikke hvilken side de vil til. --- vi har hørt i dette øjeblik, at Bodil Maries mand i Hørning er såret. Men hvor han er, ved jeg ikke. Det skulle være igennem ved munden. --- mange af dine kammerater har skrevet hjem, at du var død. ---«

*Ligeledes d. 23. til hjemmet fra Niels, Sønderborg:* »--- jeg har for nogle dage siden fået underretning fra min broder. Håber at i også har hørt fra ham. Hans tilstand er ikke den behageligste. Men vi må takke Gud, at det ikke gik værre. Han er let såret i nakken, men havde ingen smerter, og kan både spise og drikke som før, og mente selv han snart var lige så frisk som før. Det kunne være meget værre, som mange af vore kammerater, der har mistet både arme og ben – og lide på denne hæders dag, som den beskrives for at være for os danske, nemlig den 6. juli (slaget ved Fredericia) som vil mindes med glæde af dem, som slap derfra med hel-sen. Men hvor mange vil ikke sukke, når de tænker derpå. --- det går nok nu som i fjor. Nu har vi igen våbenstilstand på 6 måneder, således lyder parolen her. Og det er vist også temmelig sikkert. Tyskerne er nu i stærkt arbejde med at nedkaste deres batterier og bortføre deres kanoner fra Dybbøl banke – lige overfor Sønderborg – og længere sydpå. Lad os nu leve i det håb, at denne våbenstilstand vil bringe os en hæderlig fred, og ikke således som den sidste, at vi skal begynde forfra igen, da er der jo ingen glæde derved.---«

*Fra Jesper til faderen, 31. juli:* - om fætter Jens: »--- og da jeg så i avisen, at han var såret, kunne det ikke hjælpe, at jeg skrev til ham, da jeg ikke vidste hvor han var, men da jeg så af eders brev, at han var på lazarettet på Christianshavn, så skriver jeg ham til med det samme. Hvad mig angår, da er jeg Gud være lovet i bedring, og har det efter omstændighederne meget godt. Jeg har nu fået tilladelse til at stå op, og kan gå lige når jeg ønsker. Henning fra Langagergaard ligger her også og er gigt-

svag, og vi spadserer daglig i en smuk have og skov som ligger her ved slottet. Jeg skal hilse eder fra ham. Jeg har for nogle dage siden modtaget brev fra min bror, som havde modtaget samme efterretning som I, at jeg var død, hvilket var ikke videre glædeligt for ham. Men da han dagen efter modtog mit første brev efter slaget, kom han til kundskab om min tilstand. Hvad det angår med krigen, da lover avisen og folks rygter jo meget godt i denne tid, og der tales om, at der snart skulle blive permission. Så jeg håber, at jeg skulle komme hjem og fortjene mit høstgilde --- Rasmus Kok skulle også være såret, men jeg ved ikke hvor meget. ---«

*Den 10. august skriver Niels til Jesper, der stadig er på lazarettet: »--- du har vist fået mere end du vil være bekendt den første gang --- her tales meget om permission, men når det sker, ved jeg ikke. Vi venter os til Fyn i næste uge --- Hvad det angår med det Usv-kommers (?), er jeg lige så klog som sidst jeg skrev. Der har ikke været fordret noget af mig siden, men jeg er dog ikke tilfreds dermed alligevel. Jeg har været ved kaptajnen og ville spørge mig til råds med ham, om der ikke kunne gøres noget derved. Jeg mente det kunne fordres af disse falske vidner, at de skulle erklære med bestemthed, enten det var mig eller ikke, da de jo har fornærmet mig i høj grad på min ære, som jeg ikke godt kan tåle. Jeg kunne have stor lyst til, at give disse lømler en god irettesættelse igennem offentlige blade for sligt foretagende (hvad mon der er foregået?) --- fra dem derhjemme har jeg fået brev d. 31. de havde dengang været i rejse med fourage fra Vosnæsgaard til en mil næsten før Horsens, det varede 2½ dag. De var heller ikke alle raske. Hedevig og Maren var dengang noget syge. Men jeg håber at de er raske igen, da det jo er på en tid, da der er meget at bestille både i marken og hjemme. --- Tyskerne har nu forladt Dybbøl Banke, undtagen en enkelt mand, som er der for at passe på, at disse ikke bliver ødelagt. Vi venter nu hvordan at svenskerne skulle komme og besætte Nordslesvig, men Gud ved hvornår ---«*

*Igen den 30. august er der brev til Jesper fra Niels, afsendt fra Lysabild på Als: »Din skrivelse af 25de har jeg med fornøjelse modtaget, da jeg deraf erfarer, at du snart kan forvente at blive udskrevet af hospitalet og igen være frisk og rask. --- hvad permission angår, da ved jeg ikke det allermindste derom. Idet mindste har vi disse paroler, at det tidligst bliver midt i næste måned – men jeg agter slet ikke på slige paroler, da den største del deraf er usandhed. Skønt det forekommer mig noget forunderligt, at vi skal ligge her så lang tid og ikke udrette for en rigsbankskilling om dagen, så er der ikke noget for mig at tænke, langt mindre at tale om.*

Svenskerne rykkede fra Sønderborg sidste mandag for at skulle besætte Flensborg tilligemed den nye regering, som skulle indsættes. Men de var nok ikke alle kommen til deres bestemmelsessted endnu. --- Jeg havde nu ventet, at vi kunne være kommet med til Ølstvad marked, men det er nok i morgen 8te dage, så det bliver nok ikke således. --- dermed vil jeg ønske, at vi i det mindste i løbet af 14 dage måtte samles hjemme med helsen. Du hilses fra mig og alle bekendte. Din hengivne bror Niels.«

*Den 3. september 1849 er der brev til Jesper fra A.N. Tebbestrup og K.P. Levinsen, Uhre: De glæder sig over, at han er i god bedring.* »---vi rejste herover fra Fyn til Jylland den 20. august, hvor vi havde tre dages streng march inden vi nåede at komme til Vejle, hvor vores bataljon ligger endnu og skal have vinterophold. Lige for tiden ligger kun 3. kompagni i Vejle 4. kompagni ligger syd for og 1. og 2. ligger indkvarteret norden for Vejle hos bønderne. Men du kan tro, gode ven, at der venter os en kedsommelig tid, da der har været tale om permission nu i 14 dage, og der er ingen udsigter til, at det sker med det første. Jeg vil nu lade dig vide, at her er mange af kompagniet kommet til os i disse hårde tider fra lazarettet ---«.

*Den 1. februar 1850 er Niels ved at være godt træt af det hele. Han skriver fra Kettingskov:* »--- jeg ser af eders brev, at mange fra 8. bataljon og 1. jægerkorps er hjemsendte – det er jo en glæde for dem at nyde dette gode, men hvad kan vi andre stakler sige, som må ligge herovre. Vi må jo forestille os, at vi er rekrutter, skønt der er mange af os som lærte i 1840. Disse kunne dog ikke betragtes som sådanne, men dog alligevel må de være tilfreds og finde dem i skæbnen. Det forekommer mig, at reserven, som befinder sig på Als, sker uret, da der er en stor del af linietropperne som går hjem, og disse burde jo med rette af sted før reserven. – Men det er jo krigstider, og de kan gøre med os som de vil. Jeg er i samme kvarter som sidst og får en god behandling. Må drikke min kaffe på sengen næsten hver morgen. Senere frokost, og til middag varm mad, og da er der dybe tallerkener, knive og gaffler på bordet. Om aftenen spiser jeg tør spise og da er brændevinsflasken på bordet. På denne måde kan det gå. Jeg udretter kun ubetydeligt om dagen. Jeg stille hver formiddag kl. 9 ved kaptajnens kvarter, og ellers gør jeg ingen nytte. Jeg kan spille kort – eller gå ned til hattemageren og bestille mig en ny hat! Hele brigaden var i feltmanøvre, inddelt i to afdelinger, som så var fjender mod hinanden. I det gode vejr var det næsten en lysttur, skønt jeg holder ikke af sådanne lystture. Hvad krigen angår, da står det her ved det gamle. Det ser jo næsten ud til hos eder som krigen skulle udbryde igen til foråret, eftersom de ud-

skriver alt det unge mandskab som har alderen dertil. Og at der skal være session med de gamle i denne måned. – Men lad os ikke opgive håbet, skønt vi jo næsten har ønsket og håbet til det bedre i to år, og endnu står det her ved det gamle --- lad mig vide hvorledes det går med markedet og sessionen og tillige hvordan det går med dansen, om der er noget morskab derhjemme ---«.

*Et kort brev fra Jesper til hjemmet er sendt fra Lejren ved Lemrik, d. 12. oktober:* »--- jeg meldte i sidste brev, at Anders Krogsager var død, hvilket jeg i dag med glæde kan tilbagekalde, da han er i går kommet rask her til bataljonen, og da han allerede har skrevet hjem, håber jeg ikke hans familie har nogen sorg for ham. Her var flere af hans bekendte, som havde skrevet hjem, at han var død. Jeg modtog i går brev fra Niels Vandborg, jeg beder eder hilse og takke ham derfor. Jeg længes meget efter brev fra eder, for at vide hvorledes i lever, og især min broder, som så længe har været syg ---«.

*Et brev til Niels er sendt til Aarslev, så da må han jo være blevet hjemsendt. Det er skrevet i Tvilde d. 14. november af Niels Christensen Grynderup:* »--- nu går alt som sædvanligt, men tiden var lang, da i rejste fra os. Nyheder har vi ingen af, som vi kan indse os til nogen gavn, da rygter går, at de fynske rekrutter skal indkaldes igen, og listerne over det gamle mandskab er gjort færdig. Rygtet er således her, at det gamle mandskab skal indkaldes igen. Det lader ikke til, at våbenstilstanden bliver vedvarende ret længe. Men det kan måske blive bedre, for du kender jo nok disse rygter. Bataljonen har foranstaltet en vagtstue og et hus til vognene og brødvognene, altså viser det ikke, at vi skal herfra i vinter. Der er ingen af os, som har fået lov at gøre hjemrejse, ellers skulle jeg nok slå vejen om ad dig. Ved anden bataljon har frispillerne fået permission på 5 uger. Ved de andre bataljoner blev de faste rekrutter, og frispillerne kom hjem. Derfor forekom det os urigtigt, at de faste kom hjem og vi skulle blive, som havde trukket frilod. --- vi skriver ikke mange breve nu, thi de går ikke frit mere, vi skal nu betale ---«.

*Den 14. november, og igen den 7. december, skriver Jesper hjem fra Hude:* »Gode fader og søskende. Da jeg længes meget efter at høre fra eder, må jeg vel at mærke skrive til eder igen, da det måske er blevet eder en vane at gengælde mig med at fortie. Eders skrivelse af 12te oktober har jeg med glæde modtaget, da jeg ser deraf, at i alle er ved helsen, og at min broder er i god bedring, og jeg håber så at det vedvarer. --- tillige sendte jeg et



den dag opstuvet hvidkål, og kaffe drikker vi i skæppevis. Det var rigtignok dygtig koldt i nat, men vi fik et knippe halm mere, så gik det an. ---«

**7. dec.:** min broders skrivelse af 3die dennes har jeg i dag modtaget, og da jeg trænger til tøj, må jeg straks tage til pennen for at meddele et par ord derom. Støvlerne trænger jeg mest til, men jeg frygter for, at de skal blive spoleret i skafterne. Var det muligt, at i kunne skaffe mig et par nye halvstøvler ved skomageren på en 8te dage – kunne det måske være bedre, hvilket jeg nu vil overlade til jer. Men dersom i sender mig de nye, må i bede skomageren om, at de ikke bliver for vide over vristen, ellers kan målet tages efter de lange, og skafterne ikke alt for korte. I øvrigt må i sende mig et par underbukser, en ulden skjorte og to par sokker, og lidt tråd og stoppegarn Når i sender tøj, må i sende mig et brev foruden adressebrevet, for at jeg bedre kan afhente tøj, og omtrent vide, hvornår det kommer til Slesvig. Nogle siger, at det går fejl. Hvad mig selv angår, da er jeg frisk. Og det er jo snart jul – men det synes nu ikke at blive større glædelig, men vi må jo finde os i skæbnen, da vi jo er nok om at dele den, og dermed være i alle på det venskabeligste hilset fra mig. Jesper Pedersen.«

*Det sidste brev er sendt til ungarl Niels Pedersen, Aarslev, og sendt fra Slesvig den 14. januar 1851 af Frants Jensen:*

»Gode ven og gamle våbenbroder. I dag har jeg besluttet at opfylde mit løfte, nemlig at skrive til dig, for at fortælle dig vore nye gode paroler. Og jeg beder dig ikke at være vred, fordi jeg ikke har opfyldt mit løfte før, skønt jeg har ikke anden undskyldning, end at lysten har været borte, og af den grund at tiden har været noget kummerlig, så længe der ingen udsigter var til forandring. Men da der nu allerede er sket den forandring at fjendtligheden er ophævet, så ved jeg at det glæder dig at høre, hvad jeg ved derom .Gode ven, vi nære alle det håb at denne forandring, som allerede er begyndt, skulle blive til en stadig fred, og dette vil jo blive til en inderlig glæde for os alle, og vi kan ikke fuldtakke den gode Gud, fordi han har givet os styrke til at udholde dette hårde feltliv, og jeg ønsker for dig gode ven, at når jeg engang kommer hjem at jeg da kan beskue dig ved godt helbred. --- vil Gud at dette må vedvare, **da skal det aldrig angre mig, at jeg har stridt for fædrelandet.** Men jeg har i alt dette stor årsag til at glæde mig over, at jeg har hjulpen til at frelse fædrelandet. --- så ved jeg endnu ikke, hvad tid jeg kan vente at komme hjem, da forposttjenesten endnu ikke er ophørt. --- i dette øjeblik besøger Thomas Fløjstrup og hans bror Henrik mig, de beder mig hilse dig mange gange. --- til sidst hilses du, gode ven, på det venskabeligste fra mig. Frants Jensen.«

1851

**I løbet af januar 1851 trak man den slesvig-holstenske hær tilbage over Ejderen, og i februar var Frederik d. 7.'s autoritet igen gældende i Slesvig-Holsten.** Men sejren havde kostet dyrt. På dansk side var der 2128 faldne og 5797 sårede, på tysk side 1284 faldne og 4675 sårede. Hvis der overhovedet var nogen vindere af Treårskrigen, var det vel de neutrale stormagter, der ville beholde magtbalancen i Nordeuropa, som den var inden krigen startede.

Da de problemer, der havde forårsaget krigen, ikke havde fundet nogen løsning, førte dette senere til krigen i 1864, der jo bestemt ikke blev til Danmarks fordel.

**Niels Pedersen** døde ugift den 21. februar 1855.

**Jesper Pedersen** overtog Tapagergaard og blev gift med Ane Rasmussen. Deres datter, Rasmine Nikoline Jespersen blev mor til Bodil og Aage Galmstrup, der tog vare på familiens gamle breve.

De breve, der har dannet grundlag for denne artikel, overdrog de gennem Klaus Moltesen, Hørning, til Sønderhald Egnarkiv.

Min glæde ved at læse disse gamle breve, fik jeg lyst til at dele med andre. Derfor skrev jeg denne artikel, hvor jeg dels har genfortalt direkte fra brevene, dels har foretaget en – forsigtig – redigering, for at få det frem, der bedst beskriver soldaternes oplevelse af krigen. Om hverdagen ved fronten og i lejrene. Om deres deltagelse i krigshandlingerne og deres tanker omkring dette, at finde en mening med det hele – og ikke mindst deres længsel efter dem derhjemme, og også deres bekymringer om, hvordan de derhjemme skulle klare hverdagen uden deres sønners og brødres hjælp. Disse tanker og bekymringer gik bestemt også den anden vej, fra hjemmet og ud til de sønner og brødre, der deltog i Treårskrigen.

Oplysninger om Treårskrigen og tiden deromkring, har jeg fundet forskellige steder, mest fra nedennævnte kilder:

*Tøjhusmuseets publikation, »Treårskrigen 1848-1851«.*

*Grænseforeningens årbøger og hjemmeside.*

*Bøgerne: »Danmarks Hær«,*

*»Krigen i Aarene 1848, 1849, 1850 og de Faldnes Minde«,*

*»Krigene 1848-50, 1864 og 66«.*

*Lademanns Verdenshistorie.*